

מאכלות אסורות

[א]

טמטום הלב

אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם. (ויקרא פרק יא, מג)

הגמ' (יומא לט, א) מביא דתנא דבי רבי ישמעאל, עבירה מטמטמת לבו של אדם, שנאמר (ויקרא יא) ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם, אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם. עוד מביא שם, תנו רבנן ולא טמאו בהם ונטמתם בהם, אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה, מלמטה מטמאין אותו מלמעלה בעולם הזה מטמאין אותו לעולם הבא.

מאכלות אסורות או עבירה

מלשון הגמ' משמע שאין משהוא מיוחד במאכלות אסורות שטמטמים הלב, אלא ש"עבירה מטמטמת לבו של אדם", בין אם זה מאכלות אסורות, בין אם זה שאר עבירות. ועל' בפ' הרי"ף בספר עין יעקב שהק' אולי דווקא אכילת שרצים מטמטמים, ותי' שהעבירה הוא זה שטמטם, ולא האכילה בדווקא, וזה מדויק בלשון הגמ'.

אבל הרמח"ל בספר מסילת ישרים (פרק יא) מפרש שיש במאכלות אסורות במיוחד, ענין של טמטום הלב. וז"ל שם, והמדריגה השלישית אחר הגזל והעריות לענין החמדה, הנה הוא איסור המאכלות, בין בענין הטריפות עצמם, בין בענין תערובותיהן, בין בענין בשר בחלב או חלב ודם וענין בישולי גוים, וענין געולי גוים, יין נסכם וסתם יינם. כל אלה הנקיות בהם צריך דקדוק גדול וצריך חיזוק, כי יש תאות הלב המתאוה במאכלים הטובים וחסרון הכיס באיסורי התערובות וכיוצא בזה. והמקיל בהם במקום שאמרו להחמיר, אינו אלא משחית לנפשו. וכך אמרו (בספרא פרשת שמיני) לא תטמאו בהם ונטמאתם בהם (ויקרא יא), אם מטמאים אתם בהם, סופכם לטמא בהם, והיינו, כי המאכלות האסורות מכניסים טומאה בלבם ובנפשם של אדם עד שקדושתו של המקום ברוך הוא מסתלקת ומתרחקת ממנו. והוא מה שאמרו בש"ס גם כן (יומא לט, א) ונטמאתם בהם, אל תיקרי ונטמאתם, אלא ונטמתם, שהעבירה מטמטמת לבו של אדם, כי מסלקת ממנו הדיעה האמיתית ורוח השכל שהקב"ה נותן לחסידים, כמו שאמר הכתוב (משלי ב) כי ה' יתן חכמה, והנה הוא נשאר בהמיי וחומרי משוקע בגסות העולם הזה. והמאכלות האסורות יתירות בזה על כל האיסורין, כיוון שהם נכנסים בגופו של האדם ממש ונעשים בשר מבשרו. הרי לך דעת הרמח"ל היא שיש משהוא במיוחד במאכלות אסורות, משום שהמאכל נכנס ונהיה חלק מגוף האדם עצמו, ולכן משפיע יותר.

שוב ראיתי שכן משמע בדברי הרמב"ן בדרשותיו (תורת השם תמימה עמ' קסו במהדורת מוסד הרב קוק) שכתב וז"ל שאסרה לנו מקצת בהמות וחיות ומקצת עופות ומקצת דגים, וגם זה הולך בדרכי התורה, שכל דברים טובים לגוף וטובים לנפש, כי הדברים האלה ידוע שאינם מאכלים טובים לרפואה ולבריאות, ומלבד זה יש להם נזק בנפש מצד התולדות, וזהו ונטמתם חסר א' לומר שהן מטמטמות הלב. משמע שכל הענין של טמטום הלב אינו אלא במאכלות אסורות, ודו"ק.

בהמתן של צדיקים

הגמ' בכמה מקומות (חולין ה, ב, גיטין ז, א, יבמות צט, ב ועוד) אומרת, השתא בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמן לא כל שכן. והקשו בתוספות, דהא אשכחן יהודה בן טבאי שהרג עד זומם בפ"ק דמכות (ה, ב) ור' ישמעאל שקרא והטה בפ"ק דשבת (יב, ב), ותי' הר"י דדוקא במידי דאכילה אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם, שגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור.

וכתב הנצי"ב (בספרו העמק דבר עה"ת, דברים ו, יא) שהסיבה לחלק בין מאכלות אסורות לשאר איסורים, הוא משום דבמאכלות אסורות יש טימטום הלב, ולכן הוי גנאי.

באיסור התלוי בזמן

ואם כנים הדברים יוצא שאין טימטום הלב באכילת היתר בזמן איסור, שהרי תוס' בכמה מקומות (חולין ז, א, גיטין ז, א, חגיגה טז, ב ועוד מקומות) הק' מהא דאיתא בערבי פסחים (פסחים קו, ב) ברב ירמיה בר אבא, דאישתלי וטעים קודם הבדלה, אף על גב דמיתתו באסכרא, ותי' דאין דבר מגונה כל כך אכילת היתר בשעת האיסור, ואם נאמר שיסוד הגדר של אין הקב"ה מביא תקלה תלוי בטמטום הלב, מוכח שאין טמטום הלב באיסורים התלוי בזמן.

וכן מביא הדרכי תשובה (סי' פא ס"ק צג) בשם השערי דעה, אבל עי"ש שרצה לומר שהשו"ע הגר"ז חולק משום שכתב (או"ח סי' שמג) שלגבי האיסור של ספייה בידים לקטן (דהיינו מה שאסור להאכיל לקטן איסור בידים), אין חילוק בין איסור בעצם או איסור התלוי בזמן. אבל לענ"ד אין זה דמיון כלל דשם מהכ"ת שתלוי באיסור חפצא, שהרי מבואר בכמה ראשונים דגם בחילול שבת יש איסור של ספייה בידים, א"כ ה"ה איסור התלוי בזמן, אבל לגבי טמטום הלב, אולי אין טמטום אלא באיסורי חפצא, ולכן באיסור התלוי בזמן אין טמטום הלב. (עי' מש"כ לקמן לענין טמטום הלב באיסור דרבנן)

באיסור דרבנן

כתב הערוה"ש (יו"ד סימן פא) שהתינוק בעצמו לא יניחו לו לאכול דברים האסורים, כי כל זה מטמטם הלב ומזיק לו בגדלותו שיסור מדרך התורה ח"ו, ולא מיבעיא אם אוכל דבר האסור מן התורה דאז מדינא חייב אביו להפרישו, כמ"ש באו"ח (סי' שמ"ג), אלא אפילו באוכל איסורים דרבנן, דאין אביו חייב להפרישו מדינא, כמ"ש שם, מ"מ מטעם טמטום הלב יפרישונו. (ועי' לקמן)

חלב נכרית

הגמ' (יבמות קיד, א) דנה האם קטן אוכל נבילות ב"ד מצווין להפרישו או לא, ומביא ברייתא תא שמע יונק תינוק והולך מעובדת כוכבים ומבהמה טמאה, ואין חוששין ביונק שקץ, ומשני משום סכנה, אי הכי גדול נמי, גדול בעי אומדנא קטן לא בעי אומדנא.

משמע מהגמרא שיש איסור לאכול חלב של נכרית, ורק משום סכנה התירו. וכן כתב ר"ח ז"ל (הובא ברשב"א) שמהאי מתניתין שמעינן, דחלב נכרית כחלב בהמה טמאה, ולא התירוהו אלא לתינוק מסוכן לבד.

אבל עי' ברשב"א (שם) שכתב מסתברא דהא דנקט נכרית, לא שיהא חלב הנכרית אסור יותר מחלב בת ישראל, דדא ודא מהלכי שתיים הן וחלב שתיהן מותר, ולא מצינו היתר בדמן וחלבן ובשרן של ישראל יותר מן הנכרי. ועי"ש שמוכיח כדבריו מהא דתניא (ע"ז כו, א) נכרית לא תניק בנה של ישראל מפני שחשודין על שפיכות דמים דברי ר"מ, וחכ"א נכרית מניקה בנה של ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה, אלמא לכו"ע חלב הנכרית מותר אפילו לכתחילה, אלא שלהניק נכרית בנה של ישראל אסר ר"מ משום החשד, ורבנן שרו בשאחרים עומדין על גבה.

אלא מפני שטבען של ישראל נח יותר משום דרגילי במצות, והם רחמנים וביישנים בטבע, אף חלבן מגדל טבע כיוצא בהן, וזה שאמרו במשה שלא רצה לינק מחלב הנכרית כמו שהוא באגדה. ולזה אמרו כאן יונק מן הנכרית ומן הבהמה טמאה, ולא שיהא זה כזה אלא מן הנכרית יונק לכתחילה, ואפילו בזמן שיש חלב של ישראלית, אלא שהוא מדת חסידות ומדת זריזות שלא להניקו, וחלב בהמה טמאה אסור אלא במקום שאין שם חלב כשר ומפני סכנת התינוק, אלא שאינו צריך אומדנא כדאיתא הכא.

ולכן תמה על ר"ח (הנ"ל) שמתניתין דפרק אין מעמידין היא תיובתיה. אבל כתב שמצא בתוספתא שבת (פ"י) אין יונקין מן הנכרית ומן הבהמה טמאה, אם היה דבר שיש בו סכנה מותר, שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש, חוץ מע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים. משמע שבאמת בלי פיקו"ל אסור, וכ' הרשב"א ושם התם נמי אין יונקין מן הנכרית מדת חסידות קאמר.

בסוף מביא הרשב"א שמצא בואלה שמות רבה עה"פ "האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות", וכי אסור היה לו למשה לינק מחלב הנכרית, לא כן תנינן בת ישראל לא תניק בנה של נכרית אבל נכרית מניקה בנה של ישראלית ברשותה, אלא למה אמרה כן לפי שהחזירתו למשה על כל המצריות להניק אותו ופסל את כולו, ולמה פסלן אמר הקדוש ברוך הוא, **פה שעתיד לדבר עמי יינק דבר טמא**, והיינו דכתיב את מי יורה דעה את מי יבין שמועה, גמולי מחלב עתיקי משדים. מסיק הרשב"א שמכאן נראה שהוא מותר לגמרי ואין בו אלא משום מדת חסידות.

[שמעתי בשם הגר"י קמניצקי זצ"ל ששאל, שאם כל המקור לאסור חלב נכרית אינו אלא משום **פה שעתיד לדבר עמי יינק דבר טמא**, למה זה נוגע להלכה, הרי זה היה מידת חסידית רק למשה רבינו, וכי כולם עתידים לדבר עם השכינה, אלא ע"כ מסיק הגאון הנ"ל, שכשמחנכים ילדים צריכים לחנוך אותם על דעת שבאמת יכולים להיות אלו שסופם לדבר עם השכינה.]

ועי' בתוספות למסכת עבודה זרה (י, ב) שמביא מה שכתוב במדרש, חלב מטמא חלב מטהר, כשנולד רבי גזרו שלא למול, ואביו ואמו מלוהו, שלח קיסר והביאו לרבי ואמו לפניו והחליפתו אמו באנטונינוס, והניקתו עד שהביאתו לפני קיסר ומצאוהו ערל, ופטרום לשלום. ואמר אותו הגמון אני ראיתי שמלו את זה, אלא הקדוש ברוך הוא עושה להם נסים בכל עת, ובטלו הגזרה. וכתבו בתוס' שמשום שאמו של רבי הניק אותו יום אחד, לבסוף למד אנטונינוס תורה ונתגייר ומל עצמו, כדאיתא בירושלמי. רואין מזה עד היכן יכול חלב האם להשפיע.

לפי הרשב"א המדת חסידות בנוי ע"ז שליהודים יש טבע של רחמנים וכו', ועוד שהרגילות שלהם במצוות משפיע עליהם, אבל הריטב"א (שם) כתב טעם אחר דהיינו מפני שהחלב שלהם מאכילת נבלות שקצים ורמשים, מגדל אכזריות ביונק. ועי"ש שאין זה רק מידת חסידות אלא שיש גם איסור דרבנן, אבל כשאין שם חלב ישראלית שרי, דתינוק מסוכן הוא אצל חלב, ואין משהין אותו מלינק, אבל כשאפשר ע"י ישראלית אסור מדרבנן להניקו חלב נכרי.

וראיתי בספר חבצלת השרון (שמות ב, ז) שכתב שיש נ"מ בין הרשב"א לריטב"א, היכא שהגויא אינה אוכלת אלא דברים כשרים, שלפי הריטב"א יהיה מותר לכתחילה שתניק תינוק יהודי, אבל לפי הרשב"א עדיין יש כאן משום מדת חסידות, משום הטבע של הגויא יכול להשפיע על התינוק. עוד נ"מ היכא שיש ישראלית אכלה מאכלות אסורות (לפקח נפשה), אז לפי הרשב"א מותר לה להניק, ולפי הריטב"א אסור.

בשו"ע (יו"ד סימן פא, ד) כתוב כך, חלב כותית כחלב ישראל, ומ"מ לא יניקו תינוק מן הכותית, אם אפשר בישראלית, דחלב כותית מטמאם הלב. וכן לא תאכל המינקת, אפי' ישראלית, דברים האסורים. וכן התינוק בעצמו, כי כל זה מזיק לו בזקנותו.

טמטום הלב היכא שמוותר לו לאכול מאכלות אסורות

על הא דאיתא בשו"ע שלא תאכל המינקת אפילו ישראלית, יש להעיר הרי בלא"ה אסור לה לאכול מאכלות אסורות, ות"י הש"ך (ס"ק כה) דמ"מ גם בשביל התינוק לא תאכל, ונ"מ אם היא חולה בענין שצריך להאכילה דברים האסורים, לא יתן האב לתינוק לינק ממנה, אלא ישכור לו מינקת אחרת ישראלית. וכ"כ הט"ז (ס"ק יב) דמיירי אפילו אם יש לפעמים היתר לאשה לאכול דבר איסור מפני פיקוח הנפש, מ"מ לא תניק את התינוק.

ויש להעיר, איזה טמטום הלב הלב שייך כאן, הרי לא לבד שאין כאן איסור, אלא שיש כאן מצוה של וחי בהם.

היתר של קדלי דחזירי בכניסתן לארץ

והנה כתוב (דברים פרק ו, יא) ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאה, וברת חצובים אשר לא חצבת, כרמים וזיתים אשר לא נטעת, ואכלת ושבעת. וכותב הנצי"ב בספרו העמק דבר, שה"ט שמיד אחרי פסוק הנ"ל כתוב השמר לך פן תשכח את ה' אשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים, את ה' אלקיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע, לא תלכון אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים אשר סביבותיכם, משום דמטבע הדברים מאכלות אסורות מטמטמים לבו של אדם, א"כ כאן שהתירה התורה "בתים מלאים כל טוב", דהיינו קדלי דחזירי (כדברי חז"ל חולין יז, א), היה חשש שע"ז יופקר בעיניהם שאר מצוות ה' מחמת הטמטום, ולכן הזהירה התורה שוב על שאר איסורים.

וקשה הרי שם התיר התורה את איסור חזיר, א"כ למה יש כאן טמטום הלב, אלא מבואר שאין הטמטום בא מחמת האיסור, אלא שיש בטבע של מאכלות אסורות לטמטום הלב, ולכן אע"פ שאין כאן עבירה שיש חשש של טמטום הלב.

וכ"כ המשך חכמה (שם) וז"ל ולכן מסיק (פסוק יב) "השמר לך", כי טבע הדברים האסורים שמטמטם את הלב, וכמו שכתוב (ויקרא יא, מג) "ונטמתם בהם", ואפילו אם אוכלן בהיתר, עכ"ל. א"כ ה"נ אע"פ שהיה מותר להאמא לאכול מאכלות האסורות, אין לה להניק בנה משום חשש טמטום הלב.

אבל צ"ע שהרי הגמ' אומרת עבירה מטמטמת לבה של אדם, משמע שאם ליכא עבריה אז אין חשש של טמטום הלב. ולכן יותר נראה לומר שאע"פ שהיה מותר להאמא לאכול המאכלות אסורות, ואצלה אין חשש של טמטום הלב, אבל היות וחלב האם מושפעת ממה שהיא אוכלת, א"כ אצל התינוק שינוק קיים חשש שהמאכלות אסורות יטמטם לבו, הואיל ואצלו אין כאן מצוה לאכול, וההשפעה של המאכלות אסורות עדיין נכרים בחלב.

להאכיל לחולה נבילה או לשחוט בשבילו בשבת

המשך חכמה (וכ"ה גם בהעמק דבר) בסוף דבריו כתב שמהאי טעמא (שבאכילת נבילה יש חשש טימטום הלב), אם יש חולה שיש בו סכנה שצריך לאכול בשר, ויש אפשרות לתת לו נבילה, שאין איסורו אלא בלאו, או לשחוט בשבילו, שיש בו משום חיוב סקילה, ששוחטין בשבילו משום שבאכילת הנבילה ישנו טמטום הלב. וזה באמת נידון גדול בראשונים, ויש בזה כמה טעמים למה לשחוט לו בשבת, במקום לתת לו לאכול נבילה.

ובאמת יש סמך לדבריהם בדברי האו"ז (ח"ב - הלכות יולדת סימן קח) וז"ל תמיהני אם האכלת איסור קודם לענין פקוח נפש מאיסור שבת, אף על פי שזה איסור לאו וזה איסור סקילה, דאע"ג דלענין חולה שנינו שמאכילים אותו הקל, וטבל ונבילה מאכילין אותו נבילה, היינו ודאי כשבא לאכול איסור הקל מאכילים אותו. אבל כשיכול לאכול היתר יכול להיות שמוטב שיחללו השבת, כיון שניתן לידחות מפני פקוח נפש, ויאכילוהו היתר משיאכילוהו איסור אף על פי שהוא איסור לאו, **כיון שתקנה מגונה היא**. היינו שיש חומרא מסוים במאכלות איסורים, אפילו יותר מחילול שבת שהיא בסקילה.

ועי"ש שמוכיח כדבריו מהא דאין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידי צדיקים באכילת איסור, ומביא תקלה על ידו באיסור סקילה, כדאשכחן ברבי ישמעאל שקרא והטה, וביהודה בן טבאי שהרג עד זומם. היינו כשיטת התוס' שהבאנו, שרק לגבי מאכלות אסורות אומרים הכלל של מה בהמתן של צדיקים, אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן לא כ"ש.

עוד הביא האו"ז ראייה מהירושלמי (שביעית פ"ד מ"ה) ר' זעירא (אצלינו הגירסא, רבי אבא בר זמינא) הוה מחייט גבי עכו"ם איתי ליה בשר דנבלה, אמר ליה אכול אמר ליה לינא אכיל, אמר ליה אכול דלכן אנא קטילנא לך, אמר ליה אין בעית מיקטל קטול, דאנא ליכא מיכל בשר דנבילה, מודע לך דאילו אכלת הוינא קטיל לך, הרי שאכילה אסורה חמורה להם ביותר, וראוי למסור להם בעצמו על כך, ועי"ש שדוחק הראיה דאולי בשעת השמד היה.

טעם שהכרעת התורה ניתנה לחכמים

בעיקר מה שנקטו הנצי"ב והמשך חכמה, שאפילו היכא שאינו עובר על שום איסור, ואדרבה יש לו מצוה באכילה זו מצד וחי בהם, עדיין יש טמטום הלב, יש לדון עליהם עפ"י דרשות הר"ן (הדרוש האחד עשר). דהנה הר"ן מתקשה בזה שהכרעת התורה ניתנה לחכמים ולא לנביאים, הרי על פי הנביא נדע האמת יותר מעל פי החכמים. ועי"ש שכתב שלפי אלו שחושבים שאין טעם למצות התורה כלל, אלא כולן נמשכות אחר הרצון לבד, אם כן לפי זה, הנמשך אחר כל מה שיניחו חכמי הדור, אי אפשר שיהיו דבריהם על הפך האמת, ואי אפשר שימשך מהענין שהוא בנפשותינו דבר מגונה כלל. אבל אחרי שאנחנו לא נבחר בזה הדעת, אבל נאמין שכל מה שמנעתהו התורה ממנו, מזיק אלינו, ומוליד רועם רע בנפשותינו, ואף על פי שלא נדע סיבתו, אם כן כשיסכימו החכמים בדבר אחד טמא שהוא טהור, הלא הדבר ההוא יזיק אותנו ויפעל מה שבטבעו לפעול, ואף על פי שהסכימו בו החכמים שהוא טהור. והיה ראוי אם כן יותר שנמשך בזה על פי מה שתתברר לנו מצד נביא או בת קול, שעל דרך זה נתברר לנו אמיתת הדבר בעצמו.

ומסביר הר"ן שהטעם שהכרעה נמסר לחכמים הוא משום שאין הנביאים מתנבאים בכל עת, ואם כן מה נעשה בימים אשר היה דבר ה' יקר אלינו. ועוד שגלוי וידוע היה לפניו, שהנבואה לא שופעת אלינו תמיד, אבל יגיע עת שיגרמו עונינו לסתום חזון ונביא, ואם הכרעת הספיקות תהיה נמסרת לנביאים, מה נעשה בזמן שכבר פסק הנבואה. ולכן חכמתו גזרה שתימסר ההכרעה לחכמים אשר לא סר ולא יסור, כמו שהובטחנו על זה (דברים לא כא, שבת קלח ב) כי לא תשכח מפי זרעו.

ממשיך הר"ן שאני סובר עוד, שאי אפשר שימשך ממה שיכריעו הסנהדרין הפסד בנפש כלל, גם כי יאכילו דבר האיסור ושיאמרו בו שהוא מותר. **לפי שהתיקון אשר ימשך בנפש מצד ההכרעה למצות החכמים מורי התורה, הוא הדבר היותר אהוב אצלו, כאמרו (ש"א טו, כב) הנה שמוע מזבח טוב, ותיקון ההוא יסיר הרוע אשר הוא**

מצות להחילך בנפש מצד אכילת הדבר האסור ההוא. ולכן צותה התורה ואמרה לא תסור מן הדבר אשר יגידו אליך ימין ושמאל.

ולפי"ז יש שרצו לומר דכמו"כ מי שאוכל מאכלות אסורות לפקח נפשו, לא יטמטם לבו, שכמו שמי שמקשיב לחכמים אף שטעו, אינו מושפע לרע, משום שמגין עליו זה שמקשיב לחכמים, ה"נ מצות וחי בהם יבטל טמטום הלב.

רע מחמת שנאסר או נאסר מחמת שרע

מה שנוקט הר"ן שהקב"ה אסר לנו האיסורים מחמת שהם רע לנו, כן נקט ספר החינוך (מצוה עג) וז"ל משרשי מצוה זו, (מצות טריפה) לפי שהגוף כלי לנפש ובו תעשה פעולתה, וזולתו לא תשלם מלאכתה לעולם, ועל כן באה בצילו ולא לרעתה, באמת כי האל לא ירע אבל ייטיב לכל, נמצא כי הגוף בין ידיה כמו הצבת ביד הנפח אשר עמו יוציא כלי למעשהו, ובאמת כי בהיות הצבת חזק ומכוון לאחוז בו הכלים יעשה האומן טובים, ואם לא יהיה הצבת טוב לא יבואו לעולם הכלים מכוונים ונאים, וכמו כן בהיות בגוף שום הפסד מאי זה ענין שיהיה תבטל פעולת השכל כפי אותו הפסד, ועל כן הרחיקתנו תורתנו השלמה מכל דבר הגורם בו הפסד.

ועל הדרך הזה לפי הפשט נאמר שבא לנו האיסור בתורה בכל מאכלות האסורות, ואם יש מהם שאין נודע לנו ולא לחכמי הרפואה נזק, אל תתמה עליהן, כי הרופא הנאמן שהזהירנו בהן חכם יותר ממך ומהם, וכמה נסכל ונבהל מי שחשב שאין לדברים נזק או תועלת אלא במה שהשיג הוא. ויש לך לדעת כי לתועלתנו לא נתגלה סיבתן ונזקן, פן יקומו אנשים מחזיקים עצמן כחכמים גדולים ויתחכמו לומר נזק פלוני שאמרה התורה שיש בדבר פלוני איננו כי אם במקום פלוני שטבעו כן או באיש פלוני שטבעו כן וכן, ופן יתפתה לדבריהם אחד מן הפתאים. על כן לא נתגלה טעמן להועיל לנו מן המכשול הזה, עכ"ל.

אבל המהר"ל בספר תפארת ישראל (פרק ח) חולק על שיטה זו בתוקף וז"ל, ואם היה הדבר כמו שאמרו הם, הרי אמרו בפרקא קמא דחולין (יז,א), "ובתים מלאים כל טוב" (דברים ו, יא), אמר רבי ירמיה אמר רב, כתלי דחזירי התיר להם. ואם שורש האסור בשביל מזג רע, האסור להיכן הלך. וכן חלב, אם מזגו רע, אם כן בן פקוע למה חלבו מותר, כדאייתא בפרק בהמה מקשה (חולין עד, א). וכן אם אסר השחיטה שלא נתאכזר, למה התירה התורה בן פקוע בלא שחיטה (שם).

ואף אמנם כי האמת הוא כי כל אלו יש בהם מזג רע, דבר זה ימשך בודאי במה שיש בהם שנוי רע גם כן. אבל אין זה עיקר טעם המצוה, רק שאינם ראויים אל האדם כפי הסדר אשר סדר השם יתברך, לכך הרחיקה אותם, ולפעמים לא הרחיקה התורה. וכמו שהתורה אסרה כאשר היה ראוי לאסור לפי הסדר השכלי, כך התורה התירה אותו כאשר הוא להתיר. והכל לפי השכל אשר ראוי שיהיה בו הנהגת האדם.

קטן אוכל נבילות

ע"י בים של שלמה (יבמות פרק יד) וז"ל מכל זה נראה בעיני, דוקא באיסורים שאינו מעניין אכילת טומאה ונבלה, אבל מאכלות של טומאה ונבילה, ראוי להפריש הקטן ממנו, אפילו לא הגיע לחנוך, כמו שכתב האו"ז, והוא בהג"ה אשר"י פרק אין מעמידין (ע"ז פ"ב סימן ו') וז"ל, צריכים להזהיר את המינקת, שלא תאכל נבילות וחזיר, וכ"ש שלא להאכילה דברים טמאים, וראייה מאחר, שאמו אכלה ממין ע"ז, וזה גרם לו לעת זקנותו שיצא לתרבות רעה ע"כ, וכן כתבו המקובלים, שאכילת שקצים ודומיהם, מטמטמין הלב והשכל, ועל כן נכון לכל ירא שמים להזהר.

וכן נפסק בשו"ע לעיל, שלא תאכל המינקת, אפילו ישראלית, דברים האסורים (הגהות אשר"י). וכן התינוק בעצמו, כי כל זה מזיק לו בזקנותו. וכתב הש"ך (ס"ק כו) שאף על פי דקטן האוכל דברים האסורים מדרבנן אין אביו מצווה להפרישו, וכמו שנתבאר בא"ח (סי' שמ"ג) היינו מדינא אבל מ"מ יפרישו, מפני שמזיק לו בזקנותו שמתמטם הלב וגורם לו טבע רע.

איסורי דרבנן איסור גברא או איסור חפצא

ע"י בספר אתון דאורייתא (כלל י) שדן באריכות האם איסורי דרבנן הם איסורי חפצא, או איסורי גברא. שורש השאלה הוא האם התורה נתנה לחכמים כח לאסור, או שהתורה רק אמר שחייבים להקשיב להם. ידועים הם דברי הנה"מ (סי' רלג) שמי שעבר איסור דרבנן בשוגג אין צריך כפרה, ולכן אם מכר דבר שאינו אסור אלא מדרבנן אינו צריך להחזיר הכסף אם הלוקח כבר אכלו. ומסבירים האחרונים שס"ל להנתיבות שאין כח ביד חכמים לאסור

דברים, וכל החיוב אינו לשמוע להם, וכאן שעבר בשוגג אין צריך כפרה, שרק היכא שהדבר אסור בעצמו צריך כפרה אם אכלו בשוגג, משום דסוף כל סוף אכל איסור.

אבל עי' שם (אתוון דאורייתא) שהשיג על הנתיבות מההיא דחולין (ו, א) שרב זירא אכל תערובות דמאי בשוגג, ומקשה הגמ' שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, והרי איסור דמאי אינו אלא מדרבנן, והוא לא עבר אלא בשוגג, ובכל זאת מקרי תקלה.

ועי' שרצה להוכיח מהא דכתב הש"ך שגם באיסורי דרבנן יש טמטום הלב, שגם איסורי דרבנן איסורי חפצא הם, דאל"ה לה שייך טמטום הלב.

מוטב שיהיה שוטה כל ימיו וכו'

ועי' בשו"ת חתם סופר (חלק א סימן פג) שדן באריכות האם מותר להכניס שוטה למוסד, ששמה יוכלו לפתח אותה שלא תהיה שוטה, אבל יאכילוה שם נבילות וטריפות. עי' שם שמסיק שמצד איסור ספייה בידים אין בעיא, אבל היות והעידו קדמונינו ז"ל שע"י מאכלות אסורות בנערות, מטמטם הלב ומוליד לו טבע רע, עדיין אני אומר **מוטב שיהיה שוטה כל ימיו ואל יהיה שעה אחת רשע לפני המקום.**

אבל עי' בשו"ת אגור"מ (או"ח ח"ב סי' פח) שדן על מקרה דומה, אלא שבמקרה שלו לא היה כל סיכוי שע"י הטיפולים תבריא ותתפקח. ולכן כתב, שמה שמסיק החת"ס בסוף שאין לעשות זה, ומוטב שיהיה שוטה כל ימיו ואל יהיה שעה אחת רשע, פשוט שהוא רק בעובדא ידידיה שירפאוהו בהחנוך של המורים ההם, למדרגה להיות בעל אנושי שיתחייב אז במצות, שנמצא שע"י טימטום הלב דמאכלות אסורות שאכל בימי שטותו יעשה דברים, אחר שיתחייב במצות, שיהיה בהם רשע לפני המקום, אבל בעובדא דידן שלפי דרך הטבע לא תתרפא ולא תבוא לעולם לחיוב מצות, הרי אף בטמטום הלב לא תהיה רשעה לפני המקום לעולם, אין שום קפידא בזה. **ואם השי"ת יעשה נס שתתרפא ותעשה פיקחת, ודאי לא נטמטמה לבה כי לא יעשה השי"ת נסים להרבות רשעים,** ולכן הוא כדן מפורש בדברי מרן החת"ס להתיר.

להחמיר באיסור שהתבטל

כתב המחבר (יו"ד סימן קטז, ז) מסוכנת, אף על פי שניתרת בשחיטה, המדקדקים מחמירים על עצמם שלא לאכלה. וכתב על זה הרמ"א, שבהמה שהורה בה חכם מסברא, ולא נמצא הדין בפירוש שהיא מותרת, בעל נפש לא יאכל ממנה (גמרא פ' אלו טריפות, והג"א שם). ועי' בספר פתחי תשובה (ס"ק י) שכתב בשם או"ה סוף כלל נ"ז, שאם נפל איסור בכלי שני או בכ"ר ויש ס', ומכל כה"ג ולהרחיק עצמו מכל דבר כיעור מצוה היא עכ"ל. וצ"ל דאף שכתב הרמ"א ולא נמצא הדין בפירוש לא יאכל ממנה, א"כ משמע דהא בכ"ש או ביש ס' דנמצא בפירוש אין להחמיר, היינו שאין החיוב על בעל נפש להחמיר, אבל מ"מ אם רוצה להחמיר גם בזה מצוה.

אבל עי' שכתב דשוב ראה בספר סולת למנחה (כלל ע"ו דין ח') שכתב בשם תורת האשם, **דמי שרוצה להחמיר לנהוג איסור בדבר שלא מצינו שהחמירו אמוראי, כגון מה שנתבטל בששים או בכלי שני הוי, כמו אפיקורסות ויצא שכרו בהפסדו, ודלא כמ"ש או"ה סוף כלל נ"ז עכ"ד.**

ועי' בספר בני יששכר (מאמרי חודש אדר מאמר ב - שקל הקודש, דרוש ז) שאדרבה יש ענין דווקא לאכול איסור שנתבטל בהיתר. ועי' שם שמבאר שכל הענין של אכילה הוא כדי להעלות הניצוצות הנמצאות בהאכל, וכתב וז"ל, כיון שבאנו לכל זה הדרוש, הנה אבאר לך מה דקשה על זה, כיון שכל הדברים הנאסרים על פי התורה חיותן משלש קליפות הטמאות, אשר אין יכולין להתברר על ידינו, אם כן למה תהיה כזאת שלפעמים תתבטל חתיכת איסור בהיתר והוא נאכל עפ"י התורה, כגון שנתבטל בששים, או יבש ביבש ברוב, אבל תדע שהוא ממחשבות הצור תם, **הוא ית"ש יודע אשר הניצוץ הטמון באותה חתיכה האסורה ביחוד יכול להתברר על ידינו, הנה ית"ש מזמין שתפול החתיכה האסורה הזאת לתוך ההיתר ותתבטל, ואכול יאכלו אותה עפ"י התורה ותתברר הניצוץ הזה.**